

УДК 911.3:32:1(477)+(73)

Кисельов Ю.О.,
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри геодезії, картографії та кадастру
Уманський національний університет садівництва

ДЕЯКІ ГЕОСОФІЧНІ ПАРАЛЕЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА США

У контексті теорії пасіонарності Л. Гумільова та нашої схеми геософічної диференціації Землесвіту аналізуються відносини компліментарності між людськими спільнотами, що населяють суміжні землекпростори (геософічні регіони другого порядку). Наголошується, що ландшафт України більш подібний до центральних територій Північної Америки, ніж Західної Європи. У світлі нашої концепції ландшафтно-етнічної взаємодії робиться висновок про те, що в геополітичному аспекті Україна має підстави для тісніших взаємин із США, ніж із західноєвропейськими державами.

Ключові слова: геософія, геополітичне положення, ландшафтно-етнічна взаємодія, «місцерозвиток», компліментарність.

В контексте теории пассионарности Л. Гумилёва и нашей схемы геософической дифференциации Землемира анализируются отношения комплиментарности между человеческими общностями, населяющими смежные землекпространства (геософические регионы второго порядка). Обращается внимание на то, что ландшафт Украины более похожий на центральные территории Северной Америки, чем Западной Европы. В свете нашей концепции ландшафтно-этнического взаимодействия делается вывод о том, что в геополитическом аспекте Украина имеет основания для более тесных отношений с США, чем с западноевропейскими государствами.

Ключевые слова: геософия, геополитическое положение, ландшафтно-этническое взаимодействие, «месторазвитие», комплиментарность.

Kyselov Yu.O. ON SOME GEOSOPHICAL PARALLELES BETWEEN UKRAINE AND THE USA

The relations of complimentarity between human communities which settle neighbouring Earth spaces (geosophical regions of the second range) are analyzed in the context of the Lev Gumilyov's theory of pationarity and our scheme of the geosophical differentiation of Zemlesvit. It is stressed that the landscape of Ukraine is more similar to the central territories of Northern America than Western Europe. In the light of the conception of the landscape and ethnical cooperation the conclusion about a larger ground for future relations of Ukraine with USA than West-European states in the geopolitical aspect is made.

Key words: geosophy, geopolitical state, landscape and ethnical cooperation, "place-development", complimentartary.

Постановка проблеми. Геополітичне положення сучасної України, ускладнене війною з Росією на Сході й пасивністю щодо нашої держави великих західноєвропейських потуг, спонукає до його всебічного наукового та філософського осмислення. Крім історичних, соціологічних, політологічних та інших суспільствознавчих досліджень, певну роль у пізнанні й розумінні сучасної ситуації, яку переживає Україна, має відіграти геософія – наукова дисципліна, що сформувалася на межі географії та філософії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Геософічні дослідження, започатковані близько ста років тому Е. Банзе, П. Савицьким і Дж. К. Райтом, наприкінці ХХ ст. були продов-

жені А. Піскозубом [11], а на початку ХХІ ст. – О. Шаблієм [9] і нами в низці публікацій [3–6 та ін.]. Ці дослідження мають на меті не так аналіз фактів і виявлення причин та закономірностей їхнього прояву, як переважно здійснення наукового синтезу, базованого на вивченні феномена ландшафтно-етнічної взаємодії. Ще в 1924 р. Е. Банзе поставив питання: «Що означає (ця) країна для нас (народу, що населяє її. – Ю.К.)?» [10, с. 68]. Відповідь на нього може бути лише суб'єктивною, пов'язаною із ментальними особливостями осмислення геопростору певною людською спільнотою.

Постановка завдання. Метою статті є проведення просторових паралелей між Україною і США як геософічної основи їхнього тіс-

нішого зближення на міжнародній політичній арені.

Завдання статті:

- окреслення ролі природних чинників у формуванні міжетнічної компліментарності;
- аналіз генетичних зв'язків між деякими етнічними спільнотами Європи та Північної Америки в контексті ландшафтно-етнічної взаємодії;
- характеристика духовно-культурних відмінностей українців від західноєвропейських народів як одного з наслідків від'ємної компліментарності між ними;
- обґрунтування ландшафтної і духовної спорідненості українців із канадцами й американцями, зокрема центральних штатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ідей «софійності», сформульованих низкою українських і зарубіжних мислителів (С. Кримський, М. Епштейн та ін.), геософія є «софійним» виміром географії і наук про Землю загалом такою ж мірою, як їхнім «логічним» виміром (діалектичною протилежністю «софійному») є геонімія – усеохопна конкретно-наукова дисципліна, що є єдністю географічного та геологічного знання [7].

Якщо традиційна географія і геологія розглядають земну поверхню, ландшафтну оболонку й окремі ландшафти, земну кору та її тектонічні структури як складні системні структуровані об'єкти, то геософія у кожному з них убачає певну цілість, яку неможливо структурувати. Це стосується й об'єктів, які традиційна наука розглядає як компоненти й елементи систем. Кожен із них із геософічного погляду є такою ж цілістю і вивчається на тих же засадах, що й «великі» об'єкти. Зазначене методологічне положення спонукає до думки про постнекласичний характер геософічних досліджень [6].

Одним із результатів наших «софійних» пошуків є схема геософічної диференціації людського простору, який на планетарному рівні розуміється нами як Землесвіт [5]. У межах останнього ми виокремлюємо десять головних і вісім проміжних землесвітів (геософічних регіонів першого рангу), які, у свою чергу, поділяємо на землепростори та землесмуги. Одним із головних землесвітів, за нашою схемою, є Єврамерика, яка охоплює східну (позакордильєрську) частину Північної Америки та приатлантичний (включно з областю помірно континентального клімату) фрагмент Євразії (рис. 1).

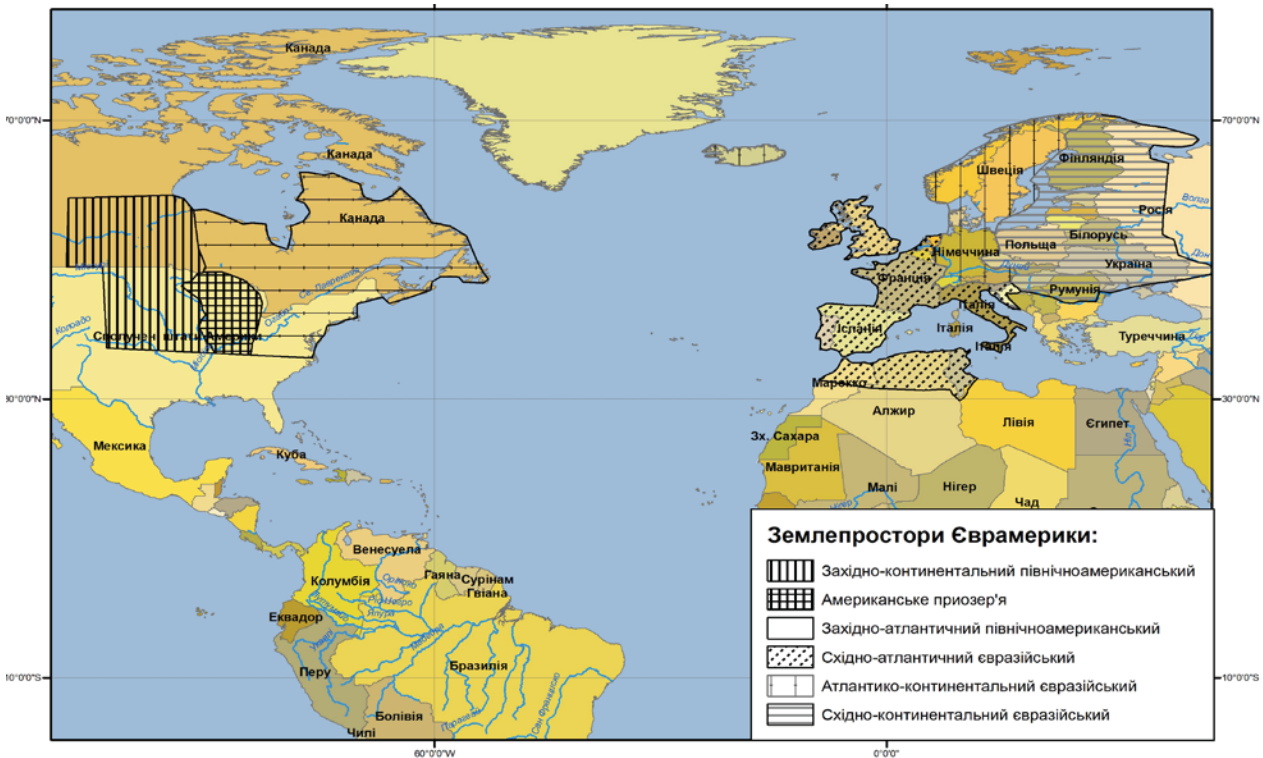

Рис. 1. Землепростори Єврамерики

Прикметною рисою Єврамерики є те, що її внутрішні (приокеанічні) землеклоспори характеризуються гумідним кліматом і відповідними йому ландшафтами, а землеклоспори, суміжні з іншими землесвітами, мають семіаридні риси ландшафтів. Ці природні особливості певною мірою зближують кожний землеклоспир не так із сусіднім, розміщеним на тому ж материку, як із тим, що локалізується в аналогічному кліматичному секторі на іншому боці Атлантики.

Як ми вже стверджували, природні умови є вагомим чинником етногенезу [3]. При цьому етноси, що розвиваються у схожих (аналогічних) ландшафтах, матимуть додатню компліментарність (термін, запозичений нами з теорії пасіонарності Л. Гумільова [1]). Водночас етнічні спільноти, сформовані у «відносно протилежних» (за нашою термінологією) ландшафтах, часто характеризуються від'ємною компліментарністю.

У контексті виокремлюваної нами Єврамерики відзначимо, що сучасні переселенські етноси європейського походження, які населяють західно-атлантичний землеклоспир (схід Північної Америки), мають як генетично, так і ландшафтно зумовлену додатню компліментарність (а також і культурну спорідненість через спадкоємність) із народами східно-атлантичного землеклоспору (Західна Європа). Водночас помітними є культурні відмінності (значною мірою – через «відносно протилежні» ландшафти) англоамериканців і канадців приатлантичних і приозерних територій, з одного боку, та американців «дикого Заходу» і канадців центральних провінцій, з іншого. Особливо відчутними ці відмінності стали у світлі нещодавніх подій, пов'язаних із виборами президента США 2016 р. Як відомо, саме фермерський, консервативний за своєю ментальністю Центр дав найбільше голосів майбутньому президентові Д. Трампу, тоді як приатлантичні мегаполіси не лише голосували переважно за Г. Клінтона, а й проводили акції протесту проти несправедливо, на їхню думку, підбитих підсумків виборів.

На нашу думку, де в чому аналогічна ситуація спостерігається і в Європі. Українці – корінний і найчисельніший етнос Східної Європи (східно-континентальний землеклоспир, за

нашою схемою) – досить істотно відмінні від західноєвропейських народів як за середовищем свого етногенезу, так і за ментальними й духовно-культурними рисами, значною мірою викликаними особливостями ландшафтного середовища. Зокрема, йдеться про «місцерозвиток» (термін П. Савицького [8]) українців у лісостеповій смузі з переважанням степових, пізніше польових (у розумінні Г. Денисика [2]) ландшафтів і родючих ґрунтів – чорноземів, сповідування ними християнства східного обряду, вживання кириличної графіки, схильність до напівкочового способу життя, «великопростірність» думки, довготривала від'ємна компліментарність щодо найближчих західних сусідів – поляків, що проявлялась у сприйнятті останніми українців як «схизматів», «хлопів», тобто нижчих за них. Водночас західноєвропейські етноси формувалися на межі лісових і гірських ландшафтів, де поширені бідні ґрунти, – тому вони не мають властивих українцям хліборобської ментальності, а також козацької вдачі, просторово вираженої у схильності до міграцій. Ми бачимо підстави вважати певні риси від'ємної компліментарності українців і західноєвропейців однією з глибинних причин виникнення сучасних проблем на шляху євроінтеграції нашої держави.

Водночас порівняння ландшафтів України (переважно степових і утворених на їхній основі польових) та центральних територій Північної Америки (сільськогосподарські угіддя – те ж саме «поле» – на місці лісостепів і прерій) свідчить про їхню значну подібність, так само як схожими є й деякі ментально-поведінкові особливості козаків і колонізаторів «дикого Заходу» – згадані нами вище «широкопростірність» думки, «легкість на підйом» у прагненні освоєння фронтиру, тобто риси, що вказують на краще збережену носіями козацької та ковбойської культур пасіонарність порівняно із західноєвропейцями й американцями з приатлантичних штатів.

Вважаємо за доречне відзначити деякі риси подібності (виражені, звісно, далеко не з фотографічною точністю) у територіальній композиції України та США, що мають, на нашу думку, геософічне значення. Зокрема, якщо Північна Америка як із заходу, так і зі сходу оточена горами (високі Кордильєри й серед-

ньовисотні Аппалачі), то Україна теж характеризується підвищеннями рельєфу біля західного та східного прикордоння (маємо на увазі Карпати й Донецький кряж). Передгір'я Українських Карпат разом із суміжними регіонами мають гумідні риси клімату й ландшафтів, зокрема, через порівняно невелику відстань від Атлантичного океану, а Донецька височина створює елементи азональності (виражені в дещо підвищеному зволоженні) на навколишніх низовинах. Центральні території як України, так і США характеризуються переважанням семіаридного клімату і властивих йому степових ландшафтів.

Варто відзначити й той факт, що й Україну, і США з півдня омиває море. Проте є істотна відмінність, яка полягає у тому, що клімат приморських територій України семіаридний (Чорне море, занадто віддалене від океану, не здатне бути «кухнею погоди»), а південного сходу США – гумідний (вплив Мексиканської затоки, яка широко відкривається у Карибське море, а через нього – в Атлантику).

Отже, на наш погляд, геософічні паралелі між територіями України та США краще виражені в субширотному напрямі. Найбільш подібні центральні регіони – й не лише в суто природному, а й людському аспекті. Як в Україні, так і в США це райони із семіаридним кліматом, переважанням чорноземних ґрунтів, притаманних лісостеповій і степовій зонам, порівняно невисокою урбанізацією, аграрною спеціалізацією господарства та вираженою схильністю людських спільнот до підтримки соціального порядку (що сьогодні виражено, зокрема, у сповідуванні традиційних християнських цінностей, несприйнятті фемінізму, одностатевих шлюбів та інших модерних і постмодерних тенденцій, властивих приатлантичному світові).

Отже, ми вважаємо, що український хлібороб (незалежно від актуального роду занять він ментально залишається хліборобом) і американський фермер матимуть – у разі відповідних контактів на міжнародному й міжконтинентальному рівнях – додатну компліментарність.

Зазначене вище підводить нас до думки про істотнішу спорідненість українців з американцями, ніж із західноєвропейцями. Тому

в геополітичному контексті ми пропонуємо чітко розмежовувати проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави. Оскільки євроінтеграція передбачає втрату державами, що беруть у ній участь, частини суверенітету, делегованого ними наддержавним євроструктурам, то для України, населеної спільнотою з іншою, ніж у західноєвропейців, ментальністю, цей процес – вельми складний і довготривалий – є, на нашу думку, сумнівним щодо доцільності, бо, крім непередбачуваних економічних наслідків, він може спричинити нову кризу національної ідентичності нашого народу. Водночас євроатлантична інтеграція означає входження до системи колективної безпеки без втрати (навіть часткової) державного суверенітету та мінімізує вагу чинника від'ємної компліментарності українців із західноєвропейцями в умовах провідної ролі у цьому процесі США.

Висновки з проведеного дослідження. Ландшафтно-етнічна взаємодія у різних фрагментах людського простору зумовлює творення тих чи інших ментальних особливостей народів, які між собою можуть мати додатну (в разі «місцезовитку» в умовах аналогічних ландшафтів) або від'ємну (у разі формування у відносно протилежних ландшафтах) компліментарність. Зокрема, ми знаходимо додатну компліментарність між західноєвропейськими етносами та канадцами й англоамериканцями приатлантичних і приозерних штатів та провінцій (хоч і мешкають на різних материках, але сформувались у гумідному кліматі й відповідних йому ландшафтах), тоді як американці приокеанічних і центральних штатів, а так само – західноєвропейці та українці мають між собою від'ємну компліментарність. Водночас додатна компліментарність властива українцям із їхньою козацько-хліборобською вдачею і ментальністю та американцям центральних штатів із ковбойсько-фермерським субетнічним типом і відповідним йому способом мислення та поведінки.

Вказані вище особливості ландшафтно-спорідненості й міжетнічної сумісності є важливими для оцінки геополітичного положення України й формування її зовнішньополітичного вектору. Тому ми переконані, що з погляду стратегічних інтересів нашої держави перспек-

тивнішою є її євроатлантична (євразійська), а не європейська інтеграція, на чому ми вже наголошували раніше [4]. Саме Сполучені Штати Америки (незалежно від прізвища президента), а не Європейський Союз є головним союзником України та її партнером у протистоянні російській збройній агресії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилёв. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 558 с.
2. Денисик Г.І. Лісополе України / Г.І. Денисик. – Вінниця, 2001. – 287 с.
3. Кисельов Ю.О. Деякі геософічні аспекти ландшафтно-етнічних взаємозв'язків / Ю.О. Кисельов // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «География». – 2008. – Т. 21 (60). – № 2. – С. 201–205.
4. Кисельов Ю.О. Україна та євроінтеграційні процеси: деякі історико-географічні аспекти в контексті сьогодення / Ю.О. Кисельов // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки». – 2010. – № 15. – С. 102–106.
5. Кисельов Ю.О. Основи геософії: проблеми теорії та методології / Ю.О. Кисельов. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.
6. Кисельов Ю.О. Геософічний підхід як феномен постнекласики в суспільно-географічних дослідженнях / Ю.О. Кисельов // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2012. – № 9 (234). – С. 133–137.
7. Круть И.В. Введение в общую теорию Земли / И.В. Круть. – М. : Мысль, 1978. – 400 с.
8. Савицкий П.Н. Географический обзор России-Евразии / П.Н. Савицкий // Россия: Особый географический мир. – Прага : Евразийское книгоизд-во, 1927. – 75 с.
9. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / Олег Шаблій. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 744 с.
10. Banse E. Die Seele der Geographie. Geschichte einer Entwicklung / Ewald Banse. – Braunschweig : Georg Westermann, 1924. – 96 p.
11. Piskozub A. Mędzy historiozofią a geozofią / Andrzej Piskozub. – Gdańsk, 1994. – 250 s.